

18. Словарь иностранных слов // Под ред. Комлева Н.Г. – М., 2006. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/176400/>
19. Словарь по этике / Под. ред. А.А. Гусейнова и И.С. Кона. 6-е изд. – М.: Политиздат. – 1989. – 447 с.
20. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.
21. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия. – 1983. – 840 с.
22. Філософський енциклопедичний словник. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macsanomat.com/index.php/term/,9da4ac975b5460a0ae536e6256a6a55e9b5c5e5c66b06b6956adada2ab606457a255596254ab9ea0a458535b92aca3699c58556154a1ac59a25e525f56a8a7a09c55596755a8a6.xhtml>

Чумак Л.В.

**ДЕОНТОЛОГИЯ – НАУКА О ПОВЕДЕНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ СИСТЕМЫ
“ЧЕЛОВЕК-ЧЕЛОВЕК”**

В статье рассматриваются научные подходы к определению термина “деонтология” в качестве науки о поведении специалистов системы “человек-человек” в соответствии с их профессиональными обязанностями.

Ключевые слова: деонтология, этика, философия, педагогическая деонтология, медицинская деонтология, психологическая деонтология, социальная деонтология, юридическая деонтология, журналистская деонтология.

Chumak L.V.

DEONTOLOGE – SCIENCE OF CONDUCT OF EXPERTS “MAN-MAN”

The article reviews research approaches to the definition of “deontology” as the science of behavior specialists of “man-man” according to their professional duties.

Key words: deontology, ethics, philosophy, pedagogical deontology, medical deontology, deontology psychological, social deontology, deontology legal, journalistic deontology.

УДК 138.147-057.87:6

Штангей С.В.

**ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ І ПОКАЗНИКІВ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРОНОМІВ**

Здійснено аналіз розроблених показників і критеріїв, які сприяють успішній реалізації індивідуального підходу в навчанні студентів, розробці та використанні різнорівневих завдань (тестів) для контролю їхніх знань. Визначено пізнавальний (гносеологічний), мотиваційний та діяльнісний критерії професійної компетентності. Методом експертних оцінок обґрунтовано валідність запропонованих критеріїв і показників.

Ключові слова: критерії, показники, індивідуальний підхід, експертна оцінка, валідність.

В Україні упродовж багатьох років дослідники різних галузей науки, як-то: педагоги, психологи, філософи, соціологи інші накопичили значний досвід застосування критеріїв та показників при оцінюванні певних наукових явищ.

Сучасні тенденції в системі вищої аграрної освіти вказують на інтеграційні зв'язки з європейськими освітніми системами, сприяють перегляду та переосмисленню існуючого досвіду, його вдосконаленню та збагаченню існуючим зарубіжним досвідом. Вищі аграрні навчальні заклади України адаптують європейські тест-системи до своїх реалій професійної підготовки майбутніх фахівців для агропромислового комплексу країни.

Аграрні ВНЗ використовують Європейські стандарти для внутрішнього та зовнішнього тестування та оцінювання якості знань, якими студенти оволодівають у процесі навчання. Аналіз вітчизняного досвіду підтвердив необхідність оцінювання якості набутих студентами знань слідує певним правилам, процедурам, показникам та критеріям, які необхідно використовувати системно упродовж усього періоду навчання [21, с.9].

Дослідження останніх років переконують, що розробка показників і критеріїв [13, с.57] сприяє успішній реалізації індивідуального підходу в навчанні студентів, розробці та використанні різнорівневих завдань або тестів для контролю знань студентів. Тести та завдання, які пропонуються студентам, максимально відповідають здібностям та схильностям студентів, сприяють реалізації міжпредметного зв'язку в процесі навчання.

Аналіз існуючих наукових доробок з відбору критеріїв, показників та перевірки їх валідності дозволяє виявити ефективність процесу формування професійної компетентності. Термін ефективність походить від латинського *effectivus*, що означає творчий, дієвий. Ефективність – наукова категорія, яка означає ступінь близькості досягнутих результатів до таких, які вважаються ідеальними або очікуваними.

Дослідники різних галузей науки по-різному розкривають сутність ефективності. Так, у філософії ефективність трактується як міра можливості, що виражає мету людини та реалізує її ідею. Педагогічна наука визначає ефективність як ступінь наближеності до дійсності, до найбільш бажаного результату, характеризує відношення між рівнями певної діяльності за ступенем наближення до кінцевої або окресленої мети [24, с.88].

Незважаючи на наявність відмінностей у тлумаченні сутності ефективності очевидним є таке: для визначення ефективності необхідно порівняти досягнуті результати з тими, які були заплановані як оптимальні. Так, у наукових доробках В. Перелишина та В. Петрова ми знаходимо трактування ефективності як “приріст”. У нашому розумінні – це процес формування здібностей, необхідних для виконання окреслених професійних завдань [16, с.72].

У Ю. Бабанського [15, с. 91] ми знаходимо твердження щодо оцінки ефективності педагогічного процесу. На глибоке переконання вченого, виявом ефективності є максимально можлива відповідність результатів поставленим цілям. Учений вважає, що критерієм ефективності навчального закладу є стан якості функціонування педагогічного процесу.

Отже, коли йдеться про формування професійної компетентності майбутніх аграріїв, то цей процес буде ефективним за таких умов, а саме: своєчасно розроблений інструментарій діагностування повинен ґрунтуватися на основі надійних та уніфікованих критеріїв та показників, що дозволить оцінювати результати ефективності педагогічного процесу на будь-якому темпоральному відрізку, репрезентувати якісні та кількісні характеристики; коригувати навчальні програми, порівнюючи їх із розробленими еталонами.

Учені вважають, що вивчення та оцінювання педагогічних явищ є найскладнішим завданням психолого-педагогічних досліджень. Відомий вислів українського вченого С. Гончаренка про те, що педагогічні дослідження є надійними, якщо у процесі їх проведення враховується процедура їх здійснення, і що “марно чекати надійних результатів, якщо застосовуються неадекватні поставленим завданням методи дослідження, ненадійні засоби збирання і обробки емпіричних даних” [15, с. 22].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити варіативність критеріїв, показників та перевірки їх валідності.

Так, український педагогічний словник визначає критерії – від. гр. κριτήριον – засіб, переконання, мірило – показники, що поєднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішень про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез [19, с.181]. У педагогічній теорії під поняттям “критерій” розуміють об’єктивну ознаку, за допомогою якої здійснюється порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб [14] або сукупність таких якостей

явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці [9, с. 35].

Дослідження вчених-педагогів розширюють поняття “критеріїв”, трактуючи їх як “кількісної величини, що визначають якісні характеристики процесу або явища” [11, с. 36; 12]. Так, Л. Путляєва, аналізуючи проблеми професійного навчання, визначає критерії як “міру оцінювання досліджуваного явища та тих змін, які відбулися в розвитку ...особистості в цілому в результаті експериментального навчання та виокремлених педагогічних умов, за яких визначена гіпотеза відповідає чи не відповідає результатам експерименту” [17, с.37]. Такі судження мають практичне значення для коректного виконання педагогічного дослідження.

У нашому дослідженні ми поставили за мету розглянути критерії професійної компетентності як матеріалізовану сукупність ознак, що дають підстави зробити висновок про ступінь відповідності професійно-особистісних якостей випускників-агрономів вимогам їх майбутньої професійної діяльності.

Вивчення системи поглядів та уявлень про критерії потребує ранжування, систематизації та впорядкування відповідних показників, які мають найменування, позначення і значення. Зокрема А. Ашеров розрізняє **кількісні показники** (значення – числова величина) і **якісні** (значення – словесне, не кількісний опис міри вияву певної якості) [1, с.30]. Їх використання зумовлене необхідністю встановлення співвідношення виявлених характеристик професійної компетентності з ідеалом, еталоном, метою формування професійної компетентності, визначення рівня реалізації цих ідеалів, етalonів, мети.

У нашому дослідженні кожний критерій досліджуваної компетентності має свою **систему показників**, яка характеризує якісні та кількісні зміни критерію. Отже, **показник** – це чіткий прояв критерію на певному етапі формування професійної компетентності студентів. Такий підхід до поняття сутності критерію і його характеристики використано у працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Беспалько, В. Вергасова, В. Лозової, В. Чайки та ін.

Під час оцінювання компетентності майбутніх фахівців більшість дослідників звертають увагу на недоліки традиційного “знаннєвого” підходу [23, с. 48]. Як зазначає В. Колеснікова, не можна обмежуватися лише виявленням рівня знань і ступеня їх дієвості, необхідна комплексна оцінка професійної навченості молодого спеціаліста [7, с. 12]. Вивчаючи професійний рівень випускників, Г. Лапіна [10, с. 15] наголошувала на переході від знань до творчості; від контролю процесу оволодіння системою знань до контролю і оцінки кінцевого результату. На нашу думку, критерії та показники ефективності формування професійної компетентності мають охоплювати всі характеристики досліджуваної компетентності, бути взаємопов’язані та в своїй єдності зумовлювати саму організацію цього процесу. Тому вибираючи критерії оцінки професійної компетентності випускників-агрономів, недостатньо орієнтуватися лише на рівень теоретичних фахових знань набутих ними у процесі навчання в аграрному ВНЗ, а також умінь і навичок їх використовувати на основі вимог освітньо-професійної програми та освітньо-кваліфікаційної характеристики, а потрібно оцінити рівень їхньої загальної професійної компетентності, зокрема сформованість процесуальних умінь ефективно діяти в певних системах, як-то: “людина – людина”, “людина – виробництво” інше. Проте на наше переконання, в критеріях оцінювання інтегрованого поняття компетентності (компетенції) закладена певна суперечність. З одного боку, дослідники пропонують оцінювати рівень компетенції, який “не зводиться ні до знань, ні до навичок” [5, с. 29], а з іншого – “об’єктом оцінювання навчальних досягнень студентів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу ...” і т. д. [8, с. 9]. Ми поділяємо думку С. Гончаренка про те, що “проблема вимірювання в педагогіці ускладнюється тим, що багато змінних педагогічного процесу безпосередньо не можна спостерігати й вимірювати” [4, с. 32].

Учені П. і С. Сікорські наголошують на тому, що такі ознаки професійної компетентності, як готовність брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті

рішень тощо, важко простежити, а тим більше перевірити та оцінити, оскільки названі ознаки проявляються здебільшого ситуативно [20, с. 4].

Заслужують на увагу наукові доробки І. Блощинського, який переконливо доводить, що розробляючи критерії і показники, необхідно враховувати такі обставини [2, с. 75]:

- розробка критеріїв та показників має виходити з мети дослідження;
- сформовані критерії мають відображати ознаки, притаманні предмету, який вивчається, незалежно від волі та свідомості суб'єктів;
- ознаки мають бути сталими, вони мають повторюватись та відображати сутність явища;
- система взаємопов'язаних ознак повинна розкривати основний зміст критеріїв.

Інші дослідники [3, с. 235; 6, с. 162] визначили вимоги до використання критеріїв. Зокрема критерії встановлюються за певними підходами, головними з яких є:

- 1) критерії визначаються в дискусіях, а не з чієїсь волі;
- 2) установлення критерію незалежно від процедури вимагає експертних висновків;
- 3) за наявності фіксованої кількості “вакантних місць” перевага віддається критерію, що ґрунтується на рівні оволодіння предметом;
- 4) до визначення критеріїв залучаються різнобічно інформовані експерти (різні погляди знижують ефект суворості або поблажливості);
- 5) для встановлення критеріїв експерти мають одержувати дані результатів іспитів.

Отже, критерії, які встановлені без урахування таких даних, будуть неінформативними та призведуть до необґрунтованих результатів. Крім того, потрібно враховувати об'єктивність критеріїв [18, с.112].

Розраховуючи рівень об'єктивності, акцентують увагу на таких показниках: а) *кваліфікації експертів* – чим вона вища, тим компетентніший спеціаліст і тим об'єктивнішою є його думка; б) *кількості експертів* – колегіальна думка більшою мірою може бути визнана об'єктивною, ніж індивідуальна; в) *збіг думок експертів* – співпадання думок частіше свідчить про істинність колегіальної оцінки, ніж про хибні погляди колективу.

Виходячи з викладеного вище, видається доцільним оцінювати рівень сформованості професійної компетентності особистості через комплекс критеріїв і показників, для визначення яких потрібне серйозне наукове обґрунтування не тільки в теоретичному, а й у практичному плані. Добираючи критерії професійної компетентності випускників-агрономів, ми виходили з того, що: по-перше, процес формування професійної компетентності здійснюється у взаємозв'язку, цілісності і взаємовпливі особистості студента, навчальної діяльності, сформованих педагогічних умов, життєвих подій і ситуацій; по-друге, необхідно зважати на сутнісну характеристику і прогностичну модель системи професійної компетентності; по-третє, слід урахувати роль і місце зазначеної компетентності в структурі професійної діяльності, і по-четверте, аналіз критеріїв повинен виявляти ступінь розвитку того чи іншого компонента професійної компетентності.

Нами було визначено пізнавальний (гносеологічний), мотиваційний та діяльнісний критерії професійної компетентності (табл. 1).

Пізнавальний критерій характеризує передусім, володіння майбутніми аграрниками фаховими знаннями, одним із складових яких є знання та вміння коректного володіння професійною термінологією як складовою професійної компетентності. Ця ознака сформованості професійної компетентності може вимірюватися такими показниками, як обсяг, якість та дієвість професійних знань.

Сукупність пізнавального, мотиваційного та діяльнісного критеріїв охоплює всі суттєві характеристики процесу формування професійної компетентності. Хоча вищезазначені критерії характеризуються великою кількістю показників $x_1 \dots x_n$, вимірювання всіх можливих показників, як справедливо наголошують дослідники [22, с.10], не виправдано ускладнило б завдання відбору та обробки інформації. Тому достатньо обмежитися головними показниками, перелік яких і їх значущість можна встановлювати методом експертних оцінок.

Критерії та показники сформованості ПТК аграріїв

Критерій	Показники
Пізнавальний	<ul style="list-style-type: none"> – обсяг фахових знань; – якість фахових знань; – розуміння сутності та особливостей фахової термінології; – здатність до синтезу, аналізу, узагальнення та структурування фахових знань
Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – наявність пізнавального інтересу до фахових знань; – наявність пізнавально-комунікативних потреб; – наявність внутрішніх мотивів засвоєння та постійне поновлення фахових знань; – бажання вдосконалити культурний та інтелектуальний рівень
Діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> – дієвість фахових знань (сформованість практичних умінь уживання фахових знань в усному і писемному мовленні); – практична діяльність, спрямована на написання наукових доробок за фахом (статті, доповіді, звіти та інше); – виявлення фахової творчої активності; – участь в гуртках, товариствах професійного спрямування

Для об'єктивної оцінки міри впливовості показників досліджуваної компетентності також необхідно врахувати думки багатьох фахівців (експертів). З цією метою використовується метод рангової кореляції. Дані, як правило, збираються шляхом опитування групи експертів викладачів ВНЗ. При доборі експертів необхідно врахувати їх компетентність, відсутність схильності до конформізму, наукову об'єктивність, аналітичність, конструктивність мислення інше. Кожному експерту пропонується повний перелік згаданих показників. Вони проранжують показники залежно від зміни ступеня їх впливу. Показнику, який, на думку викладача, має найбільший вплив, надавався перший ранг, найменш впливовому присвоювався останній ранг.

У процесі обробки результатів ми будували матрицю рангів для виявлення загальної думки експертів. Щоб перевірити точність заповнення матриці, була визначена контрольна сума за всіма рядками та простежено виконання рівності:

$$\sum_{j=1}^n x_{ij} = \frac{(1+n)m}{2},$$

де n – число факторів;

m – чисельність опитуваних;

x_{ij} – ранг j -го фактора у i -го опитуваного.

Суми чисел у кожному з рядків виявились рівними між собою і такими, що дорівнюють контрольній. Таким чином, ми переконались у точному дотриманні вимог щодо заповнення матриці рангів, її коректності та доцільності використання в подальшій роботі.

Отже, аналіз існуючих наукових доробок з відбору критеріїв, показників та перевірки їх валідності дозволяє виявити ефективність процесу формування професійної компетентності, який буде ефективним за умови своєчасної розробки інструментарію діагностування, що ґрунтується на основі надійних та уніфікованих критеріїв і показників, дозволяючи оцінювати результати ефективності педагогічного процесу, а також репрезентує якісні та кількісні характеристики, коригує навчальні програми, порівнюючи їх із розробленими еталонами. Це може бути зроблене у подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ашерев А. Т. Подготовка, экспертиза и защита диссертации: Учебное пособие / А. Т. Ашерев. – Х.: Изд. УИПА, 2002. – 135 с.

2. Блощинський І. Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО / І. Г. Блощинський // Наукові записки. – Вінниця: ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. – Вип. 4. – С. 74–76. – (Педагогіка і психологія).
3. Булах І. Є. Сучасні підходи до встановлення критерію “склав / не склав” у системі американських медичних ліцензійних іспитів / І. Є. Булах, І. М. Шило // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 230–236.
4. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К., 1995. – 47 с.
5. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 2000. – № 19. – 32 с.
6. Іщенко Т. Д. Фахове навчання в системі безперервної аграрної освіти / Т. Д. Іщенко. – К.: Аграрна освіта, 2000. – 242 с.
7. Колесникова В. Г. Выявление уровней обучености студентов как основа оценки качества подготовки специалиста / В. Г. Колесникова // Казанский педагогический журнал. – 2003. – № 2. – С. 13–16.
8. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта. – 2000. – 8–15 листопада. – С. 9.
9. Курило В. С. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні / В. С. Курило // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 35–39.
10. Лапина Г. Л. Критерии оценки деятельности студентов / Г. Л. Лапина // Специалист. – 1997. – № 3. – С. 14–16.
11. Низков А. А. О критериях оценки знаний, умений и навыков студентов / А. А. Низков // Проблемы высшей школы. – 1980. – Вып. 40. – С. 36–41.
12. Новиков А. М. Как работать над диссертацией: Пособие для начинающего педагога-исследователя / А. М. Новиков. – 4-е изд. – М.: Издательство “Эгвес”, 2003. – 104 с.
13. Окалелов В. Розробка загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів з дисциплін фундаментального циклу / В. Окалелов, Л. Шевцов, Є. Мочалін // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 57–63., с. 57
14. Педагогика / [Ю. К. Бабанский и др.] / Под. ред. Ю. К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1988. – 478 с.
15. Педагогика / Под общ. ред. Г. Нойнера, Ю. К. Бабанского. – М.: Педагогика. – 1984. – 367 с.
16. Перелишина В. П. О методике оценки эффективности работы ФПК со специалистами отрасли / В. П. Перелишина, В. А. Петров // Проблемы высшей школы. – 1985. – № 57. – С. 72–76.
17. Путляева Л. В. Современные психолого-педагогические проблемы профессионального обучения / Л. В. Путляева. – М., 1990. – 170 с.
18. Рудинский И. Д. Как оценить объективность контроля знаний / И. Д. Рудинский, И. А. Клеандрова // Педагогическая диагностика. – 2003. – № 3. – С. 109–116.
19. С. Гончаренко. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
20. Сікорський П. До проблеми визначення критеріїв педагогічного оцінювання / П. Сікорський, С. Сікорський // Рідна школа. – 2001. – № 8. – С. 3–6.
21. Стандарти і рекомендації для оцінювання якості у вищих навчальних закладах Європи // Вісник тестування і моніторинг в освіті. – 2007. – № 2. – С. 9–11.
22. Хотомлянський А. Л. Оценка показателей качества обучения студентов в системе управления качеством подготовки специалистов / А. Л. Хотомлянський, Н. Г. Портянко // Проблемы высшей школы. Совершенствование практической подготовки студентов. – 1983. – К.: Вища школа. – Вип. 50. – С. 66–70.
23. Шершнёва В. Как оценить междисциплинарные компетентности студента / В. Шершнёва // Высшее образование в России. – 2007. – № 10. – С. 48–50.
24. Шилова Л. И. Проблемы, требующие решения / Л. И. Шилова // Советская педагогика. – 1984. – № 1. – С. 88–91.

Штангей С. В.

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ КРИТЕРИЕВ И ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ АГРОНОМОВ**

Осуществлен анализ разработанных показателей и критериев, способствующих успешной реализации индивидуального подхода в обучении студентов, разработке и

использованию разноуровневых заданий (тестов) для контроля их знаний. Определены познавательный (гносеологический), мотивационный и деятельностный критерии профессиональной компетентности. Методом экспертных оценок обоснована валидность предложенных критериев и показателей.

Ключевые слова: критерии, показатели, индивидуальный подход, экспертная оценка, валидность.

Stangey S. V.

*DETERMINATION OF CRITERIA AND INDICATORS FOR THE FORMATION OF
PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE AGRONOMISTS*

The analysis of the developed indicators and criteria that contribute to the success of an individual approach in teaching students, the development and use of multi-level tasks (tests) for the control of their knowledge. Defined cognitive (epistemological), motivational and activity criteria of professional competence. The method of expert evaluations proved the validity of the proposed criteria and indicators.

Key words: criteria, indicators and individual approach, expert judgment, validity.